

Od renesansu do baroku – przemiany w kulturze europejskiej w XVII w.

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Kochanowski, Pieśni, Księgi pierwsze, *Pieśń II*, dostępny online: wolnelektury.pl.

Od renesansu do baroku – przemiany w kulturze europejskiej w XVII w.

Jan Matejko, *Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem*, 1873 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wiek XVII z racji licznych wojen nazywany bywa żelaznym stuleciem. Ale oprócz rewolucji militarnej dokonała się wówczas także inna, o nie mniej ważnych konsekwencjach: rewolucja naukowa. U jej podstaw legło obecne w renesansowym humanizmie podkreślenie wartości człowieka jako istoty doczesnej.

Choć barok wiele zawdzięczał renesansowi i docenianiu ludzkiej twórczości, to na jego rozwoju zaciążyły kontrreformacja oraz kryzys renesansowej świadomości, odejście od wcześniejszego poczucia harmonii świata. Odrodzenie podkreślało wartość jednostki ludzkiej i jej rozwoju, radość życia. Stawiało na odwołania do antyku, harmonię i proporcje, architektura miała być praktyczna i służyć człowiekowi, wzrosło znaczenie budownictwa świeckiego. Natomiast ludzie w XVII w., doświadczeni wojnami oraz sporami wyznaniowymi, mieli poczucie nietrwałości świata, jednocześnie nastąpił zwrot ku większej religijności. Nadszedł czas indywidualizmu, w sztuce łączono różne dziedziny, artyści dążyli do wywołania zaskoczenia, zadziwienia, prezentowania niezwykłych skojarzeń. Barok wyróżniały bogactwo stylu i wyszukana forma, dbałość o detal i dynamikę, zdobienia i przepych.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Przeanalizujesz różnice między renesansem a barokiem.
- Opiszysz, jakie zadania przypisywali nauce XVII-wieczni uczeni.
- Scharakteryzujesz relacje między nauką i sztuką a religią w XVII w.

Różnorodne źródła kultury baroku

Barok to nazwa epoki w historii kultury i sztuki europejskiej, zainicjowanej po [soborze trydenckim](#) pod koniec XVI w., której rozwój przypada na XVII i pierwszą połowę XVIII w.

Z uwagi na wywodzenie się tej epoki z nurtu kontrreformacji objęła ona swoim zasięgiem przede wszystkim kraje katolickie. Nazwa „barok” pochodzi od portugalskiego słowa *barroco* oznaczającego perłę o nieregularnym kształcie z uwagi na fakt, iż epoka ta charakteryzuje się występowaniem obok siebie różnych, często przeciwstawnych nurtów i prądów. Kultura baroku wyrosła jako odpowiedź na prądy reformacyjne XVI w. W związku z tym, że najważniejszą reakcją Kościoła katolickiego na reformację stanowiły obrady soboru trydenckiego (którego celem było m.in. przywrócenie prestiżu i autorytetu Kościoła) – kultura baroku uzupełniała jego postanowienia. Niemniej w baroku, oprócz nurtu dworsko-katolickiego, można wyróżnić również nurt mieszczańsko-protestancki, odwołujący się do [klasycyzmu](#). Na kształt kultury barokowej wpłynęły także liczne wojny, które uświadomiły ludziom kruchość życia. Na bazie tych doświadczeń w literaturze powróciły średniowieczne motywy *vanitas* (marność) i *danse macabre* (taniec śmierci).

Bartolomé Esteban Murillo, *Immaculata* (łac. Niepokalana). *Immaculata* – rodzaj obrazu typowy dla baroku, przedstawiający niepokalanie poczętą Maryję bez Dzieciątka, stojącą na kuli ziemskiej lub półksiężycu, ubraną w białą suknię i niebieski płaszcz. *Madonna Immaculata* namalowana jest lekkimi pociągnięciami pędzla, zgodnie z koncepcją barokowego piękna. Ten typ przedstawienia Maryi zdobył wielu naśladowców, a sam Murillo stał jednym z bardziej znanych przedstawicieli akademizmu.

Źródło: Muzeum Narodowe Prado, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Danse macabre – taniec śmierci, to alegoria w sztukach plastycznych i literaturze, przedstawiająca korowód ludzi wszystkich stanów z kościotrupami na czele, symbolizujący równość wobec śmierci. Przedstawienia tego typu były popularne w czasach późnego średniowiecza i w okresie baroku. Przypomnij sobie przykład realizacji tematu *danse macabre* w literaturze polskiego średniowiecza.

Źródło: Michael Wolgemut, 1493, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kontrasty i dysonanse

O ile literatura renesansowa zdominowana była przez klasycyzm, stawianie na przejrzystość, jednorodność stylistyczną utworów oraz popularność gatunków pochodzenia antycznego (jak np. oda, tragedia, epos), o tyle literatura barokowa wyróżnia się łączeniem wielu, niekiedy sprzecznych tendencji. Obok wątków [metafizycznych](#) współistniały treści zmysłowe. Średniowieczne alegorie występowały wraz z ozdobnym językiem pełnym przerośnię. Forma utworów, zakłócona i zdynamizowana przez kontrasty i dysonanse, często przesłaniała ich treść. Efekty ornamentalne wywoływane były poprzez wykorzystywanie figur retorycznych oraz zapożyczeń obcojęzycznych ([makaronizmy](#)). W utworach przeplatały się motywy biblijne, mitologiczne, fantastyczne, realistyczno-naturalistyczne, humorystyczne i makabryczne. Poszczególne kraje wykształciły charakterystyczne dla siebie nurty: Włochy – [marinizm](#), Hiszpania i Włochy – [konceptyzm](#), Hiszpania – [gongoryzm](#), Anglia – [eufuizm](#).

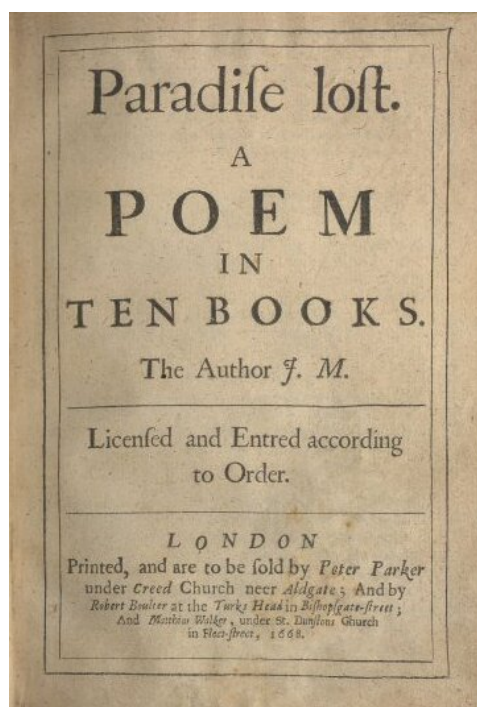
Z gatunków prozatorskich powstawały pamiętniki (np. *Pamiętniki* Jana Chryzostoma Paska oraz Jędrzeja Kitowicza), romans pasterski (np. *Galatea* Cervantesa), pierwsza powieść (*Don Kichot* Cervantesa), eposy rycersko-fantastyczne, powieści łotrzykowskie, listy oraz *silva rerum* (zapiski dotyczące poszczególnych dni, sporządzane na bieżąco).

Ilustracja do *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska. Drukiem wydane one zostały dopiero w 1836 r. Jaki wpływ ich wydanie miało na XIX-wieczną literaturę polską?

Źródło: Francois Grenier, 1850, Wikimedia Commons, domena publiczna.

W ramach utworów lirycznych powstawały m.in. poematy sielankowe i elegijne, sonety, liryka religijna (John Milton), liryka **konceptystyczna** oraz erotyki.

Strona tytułowa *Raju utraconego* Johna Milтона. Dodruk do pierwszego wydania. Poemat napisany białym wierszem; podzielony jest na 2 części. Pierwsze sześć ksiąg opowiada głównie o buncie aniołów pod wodzą Szatana, natomiast tematem ostatnich sześciu ksiąg są ludzie. Milton był purytaninem, dlatego w utworze pojawia się krytyka Kościoła katolickiego, np. na określenie mostu między Piekłem a Niebem autor użył zwrotu Pontifice, co było aluzją do Pontifex - jednego z tytułów papieskich.

Dramat reprezentowany był przez komedie (*Świątoszek* i *Skąpiec* Moliere), tragikomedie (*Cyd Pierre'a* Corneille'a) i tragedie (*El cerco de Numancia* Cervantesa). Sztuki opowiadały historie zarówno religijne, dworskie, jak i ludyczne (*commedia dell'arte*).

LE
TARTUFFE.
O V
L'IMPOSTEUR.
COMEDIE.
PAR I. B. P. DE MOLIERE.

Imprimé aux despens de l'Auteur, & se vend
A PARIS,
Chez JEAN RIBOU, au Palais, vis-à-vis
la Porte de l'Eglise de la Sainte Chapelle,
à l'Image S. Louis.

M. D C. L X I X.
AVEC PRIVILEGE DU ROY.

Strona tytułowa *Świątoszka*, wydanie z 1669 r. Komedія kpiąca z religijnej hipokryzji wzbudziła w XVII- wiecznej Francji wielki skandal.

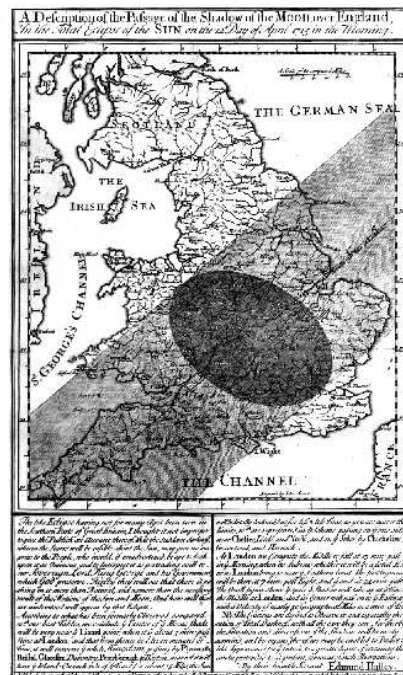
Źródło: Molière, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Niepokój i poszukiwanie sensu

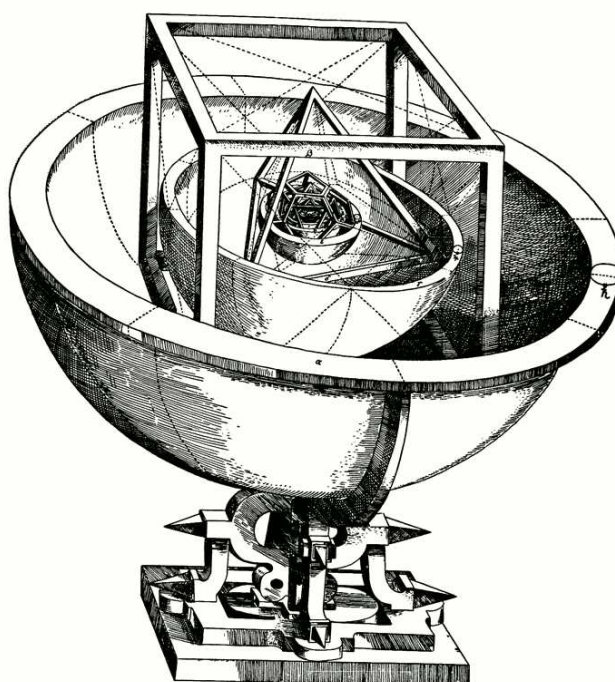
W XVII w. nastąpił znaczny rozwój nauk przyrodniczych. Wpływ na ten stan rzeczy miała zmiana podejścia do uprawiania nauki – wymagano od niej dostarczenia obiektywnych, niezależnych od religii, odpowiedzi na pytania człowieka odnoszące się do otaczającego go świata. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że wielu uczonych było jednocześnie filozofami.

Nowe spojrzenie na naukę wykształciły dwa podejścia dotyczące sposobu prowadzenia badań naukowych: **racjonalizm** – twierdzący, że wiedza pochodzi z samego rozumu ludzkiego oraz **empiryzm** – utrzymujący, że wiedzę można osiągnąć za pomocą obserwacji i doświadczeń. Rozwój nauki wspomagały tworzone z inicjatyw

monarchów towarzystwa naukowe (angielskie *Royal Society* powstałe w 1662 r. oraz francuska *Académie royale des sciences* z 1666 r.). Dzięki wynalezieniu teleskopu szczególnie rozwinęła się astronomia: Johannes Kepler odkrył prawa, które odpowiadają za ruch planet, Galileusz odkrył księżyc Jowisza oraz zjawiska bezwładności, Edmund Halley zasłynął odkryciem ruchu własnego gwiazd i eliptycznej orbity komet, natomiast Jan Heweliusz przeprowadził szczegółowe obserwacje Księżyca. Najwybitniejszym przedstawicielem nauki doby baroku był Isaac Newton, który sformułował trzy zasady dynamiki i prawo powszechnego ciążenia. Ponadto interesował się ruchem ciał niebieskich, optyką i matematyką (stworzył mechanikę klasyczną oraz rachunek różniczkowy i całkowity).

Mapa stworzona przez Halleya, pokazująca zaćmienia Słońca z 3 maja 1715 r. w całej Anglii. Czy mapa oddaje faktyczną linię brzegową wysp brytyjskich? O czym świadczy jej dokładność? Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

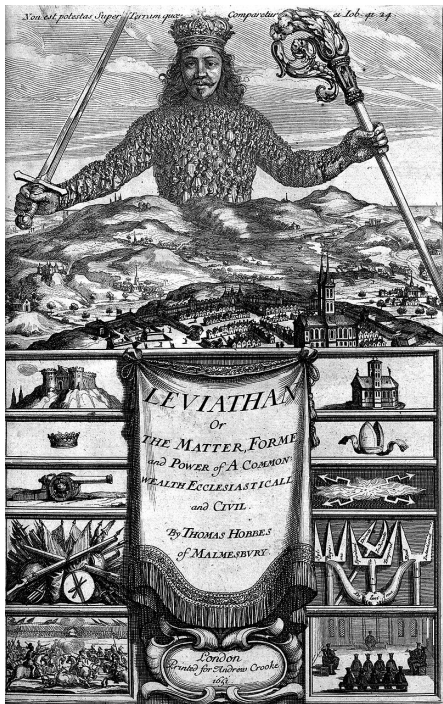
Stworzony przez Keplera model Układu Słonecznego w oparciu o bryły platońskie. Źródło: Johannes Kepler, 1596, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DQ5IOs5br>

Film nawiązujący do treści materiału.

Wymień odkrycia dokonane w XVII wieku. Z czego one wynikały?

Barokowe rozważania o ludzkiej kondycji

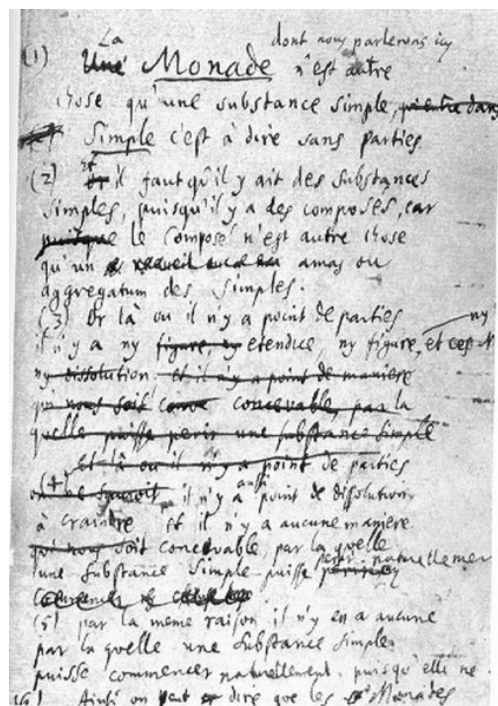

Strona tytułowa *Lewiatana* z 1651 r. Co symbolizuje postać widoczna u góry?

Źródło: Thomas Hobbes, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Niepokoje epoki odzwierciedlały zróżnicowane prądy filozoficzne. Thomas Hobbes, autor *Lewiatana*, twierdził, że świat natury i ludzi jest w stanie ciągłej wojny (*bellum omnium contra omnes*). Dlatego też, aby przezwyciężyć to napięcie, ludzie powinni zawrzeć umowę społeczną, w której zrzekną się swoich osobistych praw na rzecz suwerena w zamian za bezpieczeństwo i lepiej funkcjonujące społeczeństwo. Kartezjusz, autor *Rozprawy o metodzie*, opowiadał się za [racjonalizmem](#) i zasadą „myślę, więc jestem” (*cogito ergo sum*), zgodnie z którą zwątpienie – myślenie – może prowadzić do prawdy możliwej do udowodnienia. Tylko człowiek myślący rzeczywiście istnieje. Blaise Pascal twierdził, że człowiek to „myśląca trzcina”, a zatem jego kondycja jest słaba i krucha. Ratunkiem dla

człowieka jest tylko wiara w Boga, gdyż przy założeniu, że Bóg istnieje, człowiek uzyskuje życie wieczne, niewierzący zaś nie dostępuje tego szczęścia. Jeżeli jednak Boga nie ma, to zarówno człowiek wierzący, jak i niewierzący niczego nie tracą ani niczego nie zyskują, a zatem korzystniej dla człowieka jest wierzyć (zakład Pascala). Baruch Spinoza opowiadał się za panteizmem, zgodnie z którym wieczny i nieskończony Bóg jest tożsamy z przyrodą. Ponadto twierdził, że poznanie zmysłowe jest zawodne, ponieważ zależy od punktu widzenia obserwatora. Natomiast Gottfried Leibniz uważał, że dowodem na istnienie Boga jest uporządkowanie rzeczywistości, z czego wyprowadził wniosek, że człowiek żyje w najlepszym świecie z możliwych.

Karta rękopisu *Monadologii* Gottfrieda Wilhelma Leibniza. Autor przedstawił w niej swój opis rzeczywistości, która według niego składa się z tzw. monad, czyli nieprzeliczonych cząstek.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ciekawostka

Nauka a religia

Konflikt między nauką a wiarą zapoczątkowały ataki Lutra i Kalwina na teorię Kopernika, która zdawała się przeczyć postulowanemu przez nich literalnemu odczytaniu Pisma Świętego. Kościół katolicki początkowo nie reagował, a niektórzy teologowie gotowi byli kosmologiczne fragmenty Biblii sprzeczne z odkryciem astronoma odczytywać alegorycznie. Dopiero spalenie w 1600 r. Giordana Bruna, zwolennika teorii kopernikańskiej (co prawda skazanego za niezwiązane z nią opinie teologiczne), oraz wystąpienie Galileusza w obronie heliocentryzmu spowodowało zaostrzenie rygorów względem uczonych. Galileusza zmuszono do wyrzeczenia się swych poglądów astronomicznych i objęto aresztem domowym. Jego *Dialog o dwu najważniejszych układach świata: ptolemeuszowym i kopernikowym*, wydany w 1632 r., znalazł się wraz z dziełem samego Kopernika na indeksie ksiąg zakazanych. W ten sposób popierający dotychczas naukę Kościół katolicki wszedł z nią w konflikt, uznając, że zanegowanie centralnego umiejscowienia Ziemi i człowieka we wszechświecie stanowi podważenie boskości Chrystusa, którego męka była najważniejszym wydarzeniem w dziejach wszechświata.

Wielcy uczeni nowożytności nie byli ateistami, lecz ludźmi głębokiej wiary i nie uważali swych odkryć za sprzeczne z wiarą. „Boże, moje myśli podążają za Twoimi!” – miał powiedzieć po odkryciu praw mechaniki Newton, który sam pisał komentarze do biblijnej księgi Apokalipsy. Zarówno on, jak i Bacon, Galileusz czy Kartezjusz byli

przekonani, że to Bóg stworzył wszechświat, nad którym czuwa Jego Opatrzność, oni zaś jedynie odkrywają reguły, zgodnie z którymi został on urządzony przez Stwórcę. Przewrót naukowy XVII w. nie oznaczał więc przekreślenia religijnego obrazu świata.

Malowniczość, przepych i bogactwo

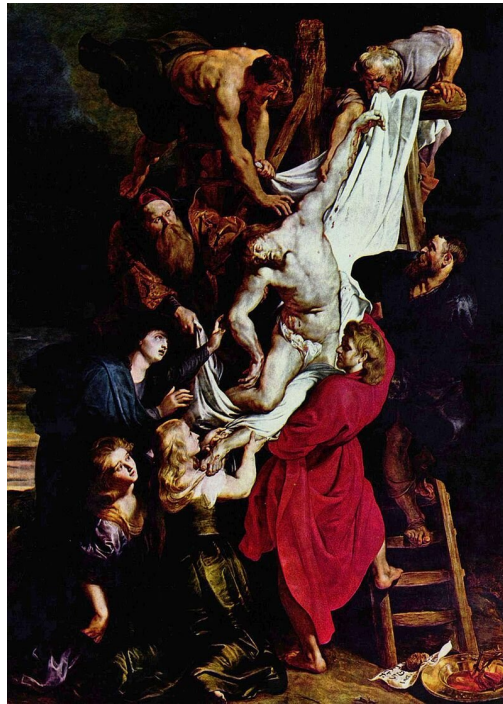
Sztuka doby baroku twórczo kontynuowała osiągnięcia renesansu. Malarstwo stosowało światłocień oraz dynamiczne przedstawienie postaci. Malarstwo ściennie wykorzystywało iluzjonizm, który nadawał efekt przestrzenności wewnątrz. Malarstwo religijne służyło celom kontrreformacji, skupiając się na przedstawianiu martyrologii i tematów symboliczno-mistycznych.

Andrea Pozzo, *Apoteoza św. Ignacego*, fresk w kościele św. Ignacego w Rzymie. Takie pełne przepychu dekoracje w kościołach były przykładem sztuki kontrreformacji. Jak myślisz, co czuli wierni spoglądający do góry na freski namalowane wewnątrz kopuły?

Źródło: Bruce McAdam (fotograf), Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Podobnie jak w renesansie chętnie tworzone portrety. Ponadto na obrazach uwieczniane były pejzaże, martwa natura, sceny historyczne, alegoryczne, mitologiczne i rodzajowe. Do grona renesansowych malarzy należą: Rembrandt van Rijn (*Straż nocna*, *Lekcja anatomii*, *doktora Tulpa*, *Powrót syna marnotrawnego*), Peter Paul Rubens (*Zdjęcie z krzyża*, *Pokłon Trzech Króli*, *Święto Wenus*) oraz Jan Vermeer van Delft (*Dziewczyna z perłą*, *Kobieta czytająca list*, *Dziewczyna z dzbanem mleka*).

Peter Paul Rubens, *Zdjęcie z krzyża*, 1610–1614. Panel centralny tryptyku ołtarzowego. Ma cechy typowe dla malarstwa barokowego - żywe kolory, dynamizm kompozycji, formy wydobywane przez światłocień. Jego autor Peter Paul Rubens jest jednym z najwybitniejszych malarzy w historii sztuki. Na obrazie widocznych jest dziewięć postaci, która z nich to Maryja?

Źródło: Peter Paul Rubens (1577–1640), Katedra Najświętszej Marii Panny w Antwerpii, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Podobnie jak malarstwo rzeźba barokowa przedstawiała postaci w ruchu (dynamizm), wykorzystując teatralne gesty. Dzieła rzeźbiarskie często posiadały silne zabarwienie emocjonalne oraz charakter patetyczny i stanowiły element ogrodów (np. ogrody pałacu w Wilanowie). Tematyka prac rzeźbiarskich obejmowała religię, mitologię, sceny rodzajowe oraz kompozycje alegoryczne. Przykładem rzeźbiarza barokowego jest Giovanni Lorenzo Bernini (popiersie Ludwika XIV, *Ekstaza św. Teresy*, dekoracje wnętrza bazyliki św. Piotra w Rzymie, Schody Królewskie w Pałacu Watykańskim).

Rzeźba błogosławionej Ludwiki Albertoni autorstwa Giovanniego Lorenza Berniniego z lat 70. XVII w. Ludwika Albertoni po śmierci męża wstąpiła do zakonu św. Franciszka z Asyżu. Pomagała ubogim i chorym. W Rzymie nazywano ją Dobrą Matką. Zmarła w 1533 r. w opinii świętości. W 1671 r. została beatyfikowana. W jakim momencie Bernini ją przedstawił? Czy słusznie nazywany jest geniuszem barokowej rzeźby?

Źródło: Sailko (fotograf), Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

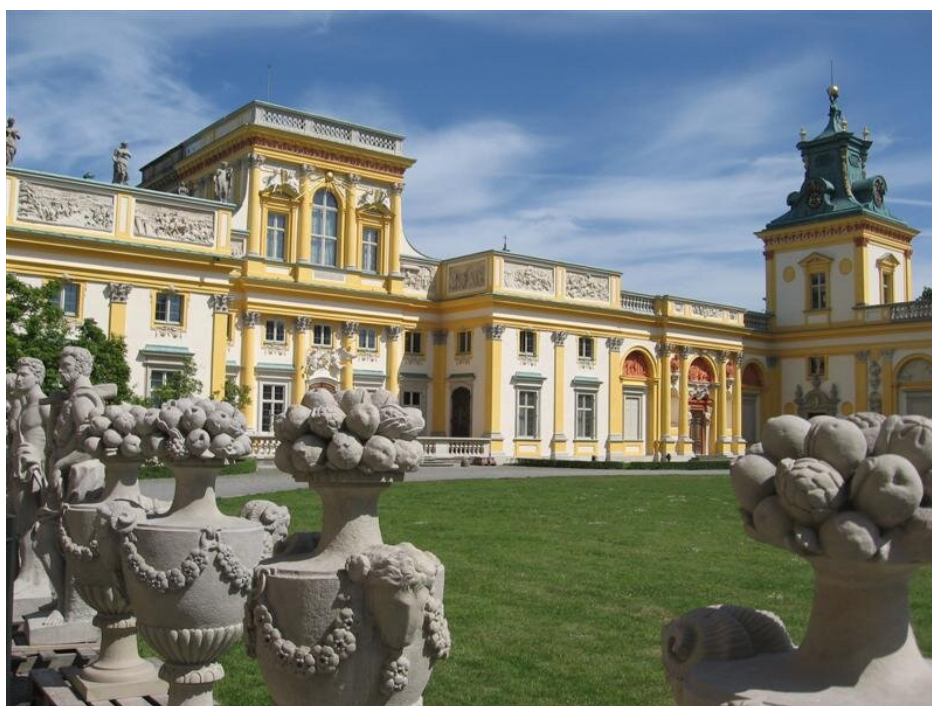
Architektura sakralna miała podkreślać wielkość Kościoła (tryumfalizm) poprzez wielość elementów dekoracyjnych (np. [pilastry](#)) oraz wywieranie emocji (sensualizm). Wystawny wystrój wnętrz świątyń katolickich miał korespondować z bogactwem liturgii trydenckiej. Pierwszym kościołem w stylu barokowym był kościół jezuitów Il Gesù w Rzymie, który stał się pierwowzorem dla innych świątyń katolickich Europy (np. dla kościoła św. Piotra i Pawła w Krakowie).

Kościół Il Gesù w Rzymie. Macierzysta świątynia zakonu jezuitów w Rzymie, wzniesiona w latach 1568–84. Fasada składa się z 2 kondygnacji o nierównej szerokości, rozczłonkowanych parami pilastrów. Górna część fasady, ujęta w wolutowe spływy, jest zwieńczona trójkątnym frontonem.

Źródło: Alessio Damato (fotograf), Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Natomiast architektura świecka w epoce absolutyzmu służyła propagandzie królewskiej (np. pałace w Wersalu, Wilanowie, Peterhof, Sanssouci). Cechowała się monumentalizmem, rozmachem i bogatym zdobnictwem. Wokół pałaców powstawały rozległe ogrody, w których licznie występowały elementy małej architektury oraz rzeźby. Podobnie jak w epoce renesansu, z uwagi na rozwój wojskowości, zamki przebudowywano na pałace. W podobnym stylu wznoszono klasztory (np. Weingarten).

Pałac królewski w Wilanowie wzniesiony został w latach 1681-1696 dla Jana III Sobieskiego i jego żony Marii Kazimiery. To przykład stylu barokowego w architekturze, do dziś zachował niezmienioną formę. Jak myślisz, dlaczego nazywany jest "małym Wersalem"?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Barok był twórczym rozwinięciem osiągnięć odrodzenia, jednocześnie wprowadzał nowe założenia, które wychodziły poza kanony piękna renesansu. Przede wszystkim realizował założenia katolickiej kontrreformacji, lecz w sferze świeckiej wykształcił również bogate formy architektoniczne. Prądy umysłowe z jednej strony zmierzały w kierunku [racjonalizmu](#) (Kartezjusz), który przyczynił się do rozwoju nauk matematyczno-przyrodniczych, z drugiej – w obliczu doświadczeń wojen i kruchości życia – odwoływały się do wiary (Pascal). Różnorodność epoki obrazuje literatura baroku, która łączyła wątki mistyczne ze zmysłowymi.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Rembrandt van Rijn (1606–1669) – niderlandzki malarz, grafik i rysownik, autor *Straży nocnej*, *Lekcji anatomii doktora Tulpa* oraz *Powrotu syna marnotrawnego*.

2

domena publiczna, Wikimedia Commons

Molier (1622–1673) – francuski komediopisarz, autor *Skąpca*, *Świętoszka* i *Mieszczanina szlachcicem*.

3

domena publiczna, Wikimedia Commons

Miguel Cervantes (1547–1616) – hiszpański pisarz, twórca nowożytnej powieści europejskiej, autor *Don Kichota*.

4

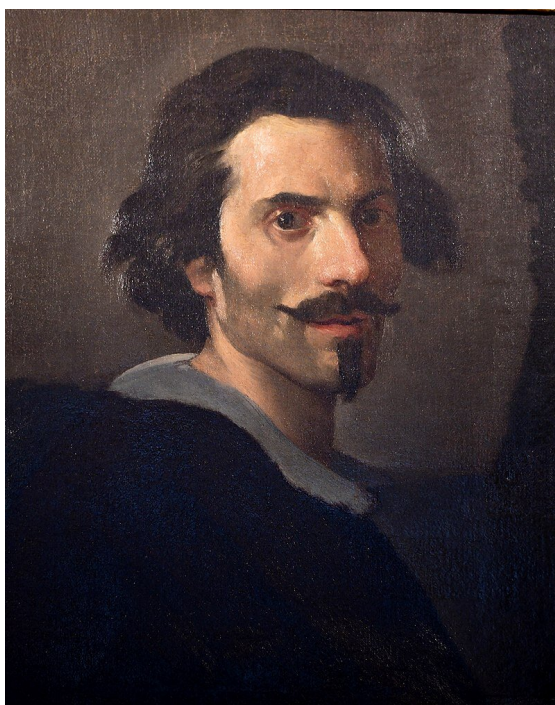
domena publiczna, Wikimedia Commons

Peter Paul Rubens (1577–1640) – flamandzki malarz, autor *Zdjęcia z krzyża* oraz *Pokłonu Trzech Króli*.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Vermeer van Delft (ok. 1632–1675) –
niderlandzki malarz, autor m.in. *Dziewczyny
z perłą*, *Dziewczyny z dzbanem mleka*, *Kobiety
czytającej list*.

lic. CC BY-SA 4.0, Architas, Wikimedia Commons

Giovanni Lorenzo Bernini (1598–1680) – włoski rzeźbiarz i architekt, dekorował wnętrze bazyliki św. Piotra w Rzymie, stworzył fontannę Czterech Rzek oraz Schody Królewskie w Pałacu Watykańskim.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Ludwik XIV (1638–1715) – pochodził z dynastii Burbonów, syn Ludwika XIII, król Francji w latach 1643–1715, wprowadził rządy w pełni absolutne, za jego panowania Francja stała się największą potęgą w Europie zarówno pod względem politycznym, jak i kulturowym.

8

domena publiczna, Wikimedia Commons

Kartezjusz (1596–1650) – francuski filozof, fizyk i matematyk, autor *Rozprawy o metodzie*, twórca sentencji „myślę, więc jestem”.

9

domena publiczna, Wikimedia Commons

Isaac Newton (1643–1727) – angielski fizyk, matematyk, astronom, sformułował trzy zasady dynamiki oraz prawo powszechnego ciążenia, stworzył mechanikę klasyczną oraz rachunek różniczkowy i całkowy.

Słownik

Sobór trydencki

miął miejsce w latach 1545–1563 i był odpowiedzią na postępującą reformację, jego celem było wprowadzenie reform, które ułatwiłyby walkę z herezją i naprawiły obyczaje w Kościele

pilaster

(z franc. *pilastre* – filar) architektoniczny element dekoracyjny, imitujący kolumnę

fronton

(wł. *frontone*, od łac. *frons*, D. *frontis* – czoło) architektoniczny element w postaci trójkątnego szczytu, najczęściej wieńczący elewację budynku

racjonalizm

(z łac. *rationalis* – rozsądny) kierunek w teorii poznania twierdzący, że wiedza pochodzi z samego rozumu ludzkiego

empiryzm

(z gr. *empeiros* – doświadczony) kierunek w teorii poznania twierdzący, że wiedza pochodzi z obserwacji i doświadczenia

metafizyka

filozoficzna nauka, której przedmiotem jest badanie własności bytu

makaronizm

wtrącenie z języka łacińskiego

marinizm

kierunek włoskiej poezji barokowej wyróżniający się dbałością o przyciągającą formę utworu, dzięki stosowaniu licznych metafor, figur retorycznych oraz wyszukanego słownictwa; nazwa pochodzi od nazwiska poety włoskiego: Giambattista Marino

konceptyzm

(z wł. *concetto* – świetny, wyszukany pomysł, z łac. *conceptio* – spostrzeżenie, ujęcie) kierunek w włoskiej i hiszpańskiej poezji barokowej charakteryzujący się wykorzystywaniem zaskakujących kontrastów i niespodziewanych puent

klasycyzm

(z łac. *classicus* „doskonały, wzorowy”) styl w muzyce, sztuce, literaturze oraz architekturze nawiązujący do antyku. Powrót do klasycznych wzorców pojawił się w europejskiej kulturze w odrodzeniu, ale klasycyzm wpływał też na manieryzm, barok i rokoko

gongoryzm

kierunek w hiszpańskiej poezji barokowej cechujący się stosowaniem zawilej składni, częstym użyciem szyku przestawnego, nieoczekiwanych metafor, antytez i neologizmów, nazwa pochodzi od nazwiska poety hiszpańskiego: Luis de Góngora y Argote

eufuizm

styl w literaturze angielskiej wyróżniający się kunsztowną strukturą zdań, stosowaniem aliteracji, pytań retorycznych, porównań oraz wykorzystywaniem motywów mitologicznych; nazwa wywodzi się od imienia bohatera powieści Johna Lyly'ego – Euphues

Słowa kluczowe

barok, renesans, kontrreformacja, klasycyzm, racjonalizm, empiryzm, Molier, Newton, Rembrandt, Rubens, Europa w XVI–XVII w.

Bibliografia

Seria Historia powszechna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011–2019.

Wielka historia świata. Tomy 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności); Świat Książki 2004–2006.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem, a następnie opisz, w jaki sposób ewoluowało zainteresowanie człowieka naturą i jej prawidłami.

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D74K21qeD>

Film opowiadający o przemianach w kulturze europejskiej w XVII wieku.

Polecenie 2

Porównaj kulturę baroku z kulturą renesansu.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Omów, w jaki sposób dzieła powstałe w duchu kontrreformacji miały oddziaływać na odbiorców.

Twoja odpowiedź

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Pogrupuj odpowiednio cechy światopoglądu charakterystyczne dla okresu renesansu lub okresu baroku.

Światopogląd okresu renesansu

zaczątki racjonalizmu

wiara w moc i wartość człowieka

Światopogląd okresu baroku

powrót do platonizmu

przekonanie o wyjątkowości człowieka

przekształcenie obrazu świata skończonego

człowiek zagubiony w świecie

zwątpienie w zdolność poznania przez człowieka

wiara w Boga i życie po śmierci

człowiek sam decyduje o wierze

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj do renesansu i baroku po dwie sentencje wypowiedziane przez ówczesnie żyjących, które oddają charakter tych epok. Zaznacz właściwą komórkę tabeli.

Sentencja	Renesans	Barok
<i>Kto życia nie ceni, niewart go.</i>	☐	☐
<i>Prawdziwa wiedza to znajomość przyczyn.</i>	☐	☐
<i>Życie, gdyby miało być smutne, niewarte by było nawet nazwy życia.</i>	☐	☐
<i>Człowiek jest tylko trzcina, najwężlejszą w przyrodzie, ale trzcina myślącą.</i>	☐	☐

Ćwiczenie 3

Do podanych w tabeli epok przyporządkuj po trzech ich przedstawicieli. Zaznacz właściwą komórkę tabeli.

Przedstawiciel	Renesans	Barok
Giovanni Lorenzo Bernini	☐	☐
Peter Paul Rubens	☐	☐
Donato Bramante	☐	☐
Rafael Santi	☐	☐
Tycjan	☐	☐
Rembrandt van Rijn	☐	☐

Ćwiczenie 4

Wskaż, które z podanych stwierdzeń jest prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Do osiągnięć naukowych epoki renesansu należy teoria heliocentryzmu.	☐	☐
W okresie baroku została wynaleziona metoda naukowo-eksperymentalna.	☐	☐
Przejście od kultury renesansu do kultury baroku miało charakter rewolucyjny.	☐	☐
Ośrodkami kultury w epoce renesansu były miasta, m.in. Rzym, Wenecja, Mediolan.	☐	☐
Centrami kultury w epoce baroku były dwory monarsze, m.in. Ludwika III, Ludwika XVI, Stuartów.	☐	☐

Ćwiczenie 5

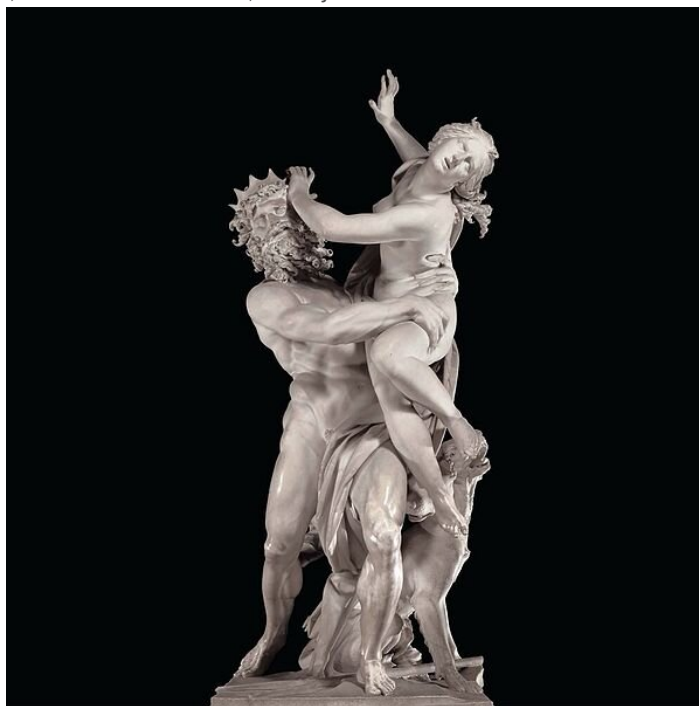

Zapoznaj się z ilustracjami i wykonaj polecenie.

Źródło 1. Rzeźba renesansowa.

Źródło: Michał Anioł, *Mojżesz*, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło 2. Rzeźba barokowa.

Źródło: Giovanni Lorenzo Bernini, *Pluton i Prozerpina*, licencja: CC BY-SA 3.0.

Przyporządkuj cechy do odpowiedniego rodzaju rzeźby.

Rzeźba renesansowa (źródło 1)

Rzeźba barokowa (źródło 2)

pokazanie emocji postaci

postacie dynamiczne

zobrazowany świat wewnętrzny postaci

harmonia

postać statyczna

klasyczna zasada proporcji

teatralność rzeźby

perfekcyjny realizm

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z obrazami i wykonaj polecenia.

Źródło 1.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Źródło 2.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Rozstrzygnij, czy reprezentatywny dla malarstwa baroku jest obraz opisany jako źródło 1, czy obraz opisany jako źródło 2.

☐ źródło 2

☐ źródło 1

Uzasadnij odpowiedź, podając dwie charakterystyczne cechy malarstwa barokowego.

Zapoznaj się ze zdjęciami i wykonaj polecenie.

Źródło 1.

Źródło: Panairjdde, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 1.0.

Źródło 2.

Źródło: GDelhey, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Rozstrzygnij, czy reprezentatywna dla architektury baroku jest budowla opisana jako źródło 1, czy budowla opisana jako źródło 2.

☐ źródło 2

☐ źródło 1

Uzasadnij odpowiedź, porównując dwa widoczne w źródłach elementy.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenie.

Pieśń II:

« Serce roście patrząc na te czasy!

Mało przed tym gołe były lasy,

Śnieg na ziemi wysszej łokcia leżał.

A po rzekach wóz nacięższy zbieżał.

Teraz drzewa liście na sie wzięły,

Polne łąki pięknie zakwitnęły;

Lody zeszły, a po czystej wodzie

Idą statki i ciosane łodzie.

Źródło: Jan Kochanowski, Pieśni, Księgi pierwsze, *Pieśń II*, dostępny online: wolnelektury.pl.

Rozstrzygnij, czy utwór zawiera cechy charakterystyczne dla literatury renesansu, czy baroku.

☐ baroku

☐ renesansu

Uzasadnij odpowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Od renesansu do baroku – przemiany w kulturze europejskiej w XVII w.

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XVII. Europa w XVI-XVII w. Uczeń:

4) opisuje przemiany w kulturze europejskiej w XVII w.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje różnice między renesansem a barokiem;
- opisuje, jakie zadania przypisywali nauce XVII-wieczni uczeni;
- charakteryzuje relacje między nauką i sztuką a religią w XVII w.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

Nauczyciel poleca uczniom, aby powtórzyli informacje na temat humanizmu i renesansu w Europie.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali cel zajęć. Omawia z nimi kryteria sukcesu. Mogą one przybrać formę pytań, na które uczniowie będą chcieli uzyskać odpowiedzi w trakcie lekcji.
2. Nauczyciel poleca jednemu z uczniów (wskazanemu lub ochotnikowi), aby przekazał reszcie klasy informacje (ważne są m.in. źródła kultury renesansowej, kierunki w literaturze i sztuce, rozwój nauki), które uczestnicy zajęć mieli powtórzyć przed lekcją. W razie potrzeby uzupełnia wypowiedź ucznia i udziela informacji zwrotnej.

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” i zapisują na kartkach minimum pięć pytań do tekstu dotyczącego przemian w kulturze europejskiej w XII wieku. Pytania powinny się zaczynać od słowa „Dlaczego”. Wybrana osoba zbiera pytania do urny. Nauczyciel dzieli uczniów na pięcioosobowe grupy, które losują pytania z puli i przygotowują odpowiedzi. Zespół, który jest gotowy, zgłasza się i przedstawia rezultaty swojej pracy. Pozostali uczniowie wraz z nauczycielem weryfikują poprawność odpowiedzi.
2. Nauczyciel poleca, aby uczniowie na podstawie zebranych informacji opracowali w parach mapy myśli, pierwsza ma dotyczyć haseł związanych z renesansem, druga – z barokiem. Po określonym przez prowadzącego czasie jedna z par uczniowskich prezentuje swoją pracę. Pozostali uczniowie mogą ją uzupełniać dodatkowymi informacjami, jeśli uznają, że ich zabrakło.

3. Praca z multimedium („Film edukacyjny”). Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimediu zawarte w sekcji „Film edukacyjny”. Uczniowie odczytują polecenie 1 (opisują, w jaki sposób ewoluowało zainteresowanie człowieka naturą i jej prawidłami) i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy. W podobny sposób wykonują polecenia 2 i 3.
4. Utrwalanie wiedzy i umiejętności. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się”. Uczniowie indywidualnie rozwiązują ćwiczenia 1–4 na czas (np. muszą zdążyć w ciągu 5 minut), wskazując różnice między światopoglądem renesansowym a barokowym. Nauczyciel na platformie śledzi postępy uczestników zajęć. Osoba, która poprawnie rozwiąże zadania jako pierwsza, wygrywa, a nauczyciel może nagrodzić uczniów ocenami za aktywność.
5. Nauczyciel wyświetla treść ćwiczeń 5–6, uczniowie rozwiązują je wspólnie na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli? Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów w grupach.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 7 i 8.

Materiały pomocnicze:

Seria Historia powszechna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011–2019.

Wielka historia świata. Tomy 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności); Świat Książki 2004–2006.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z sekcją „Film edukacyjny”, aby przygotować się do późniejszej pracy. Wówczas przygotowują odpowiedzi do poleceń w domu, a przedstawiają je w trakcie fazy realizacyjnej, np. na ochotnika.